

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR HEMMET,

TILLEGNAD

NORDENS QVINNOR.

1885.

27:e årgången

5:e häft.

Innehåll:

ORIGINALOMSLAG SAKNAS

STOCKHOLM,

KONGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER.

41. Gifves det en värnpligt för qvinnan?

Frågan om fosterlandets försvar är ingen främling inom den tänkande qvinnoverlden. Derom vittnar denna tidskrift, tillegnad nordens qvinnor och innehållande många uppsatser af sakkunniga fosterlandsvänner, hvilka framhålla dels försvarets vilkor och betydelse i allmänhet samt qvinnans medansvarighet för detsamma,¹⁾ dels ock värnpligten såsom ett moment i folkuppfostran²⁾ eller ett värn mot tidens samhällsupplösande tendenser.³⁾ Derom vittnar det varma deltagande, hvarmed tänkande qvinnor följt försvarsfrågornas sorgliga öde vid våra riksdagar, derom ock nyligen andra företeelser af en uppriktig om ock i sina yttringar något missriktad och därför orättvist misskänd fosterlandskänsla.

Detta i allmänhet. Enskildt torde mången stå eller hafva stått i ännu närmare beröring med den viktiga frågan. Så den som tecknar dessa rader. Under innerligt samlif med en man, för hvilken arbetet på ett — enligt hans öfvertygelse — tidsenligt försvar, bygd på personlig tjenstepligt, var en lifsuppgift, har kanske hon haft närmare anledning att begrunda

¹⁾ »Qvinnan och fosterlandets försvar.» Af Olof Eneroth. Tidskr. f. Hemmet årg. 10 sid. 1.

²⁾ »Huru bör uppfostran ordnas för att dana fosterländskt sinnade män». Af Axel Adlersparre. 1 och 2 Tidskr. f. Hemmet årg. 11 s. 1, årg. 15 sid. 49.

³⁾ »Allmänna värnpligten såsom ett värn emot nutidens samhällsupplösande rörelser». Af Axel Adlersparre. Tidskr. f. Hemmet årg. 17 sid. 145.

dithörande ämnen, än de flesta af hennes medsystrar. Att under sådana förhållanden försvarsfrågan småningom ställde sig för henne i ett visst samband med frågan rörande kvinnans uppgift, hvilken länge sysselsatt henne, var naturligt; och så uppstod inom henne det spørjsmålet: hafva då vi kvinnor ingen andel i försvaret af ett älskadt fosterland? Gifves det ej också för oss en värnpligt?

Frågan har länge varit för henne en hjertesak, yppad för ingen. Nu, innan hon nedlägger det mångåriga, för henne så kära arbete, för hvilket denna tidskrift varit organ, vill hon söka besvara densamma.

Att älska och värna hvad hon älskar är för kvinnan en naturlag, hvilken hon icke kunde undgå äfven om hon ville. Längre lydde hon den också lika oreflekteradt som lejoninnan då hon värjer sina ungar eller svalan då hon försvarar sitt bo. Men kvinnan är i detta lika litet som i andra fall ämnad att stanna på instinkternas ståndpunkt. Småningom utlöser sig hennes väsende från den blotta naturgrunden och hon omdanas till en ny människa, en medveten, sjelfansvarig personlighet. Det är denna, under den mänskliga utvecklingens gång småningom förberedda metamorfos, som det 19:de århundradet står i begrepp att bringa till afgörande. Det sker genom utforskandet af alla dessa frågor rörande kvinnans uppföstran, hennes rätt till kunskap och arbete, hennes pligt och rätt i afseende på äktenskapet och i förhållande till sina barn, hennes uppgifter i det medborgerliga lifvet, kort sagdt alla de frågor, hvilka sammanfattade, fått namn af »qvinnofrågan». Såsom ett moment i denna ingår nu också frågan om kvinnans värnpligt. Sedd ur sådan synpunkt blir nämligen den pligten blott en länk i den långa kedja af nya uppgifter, af urgamla men vidgade och i nya former framträdande ansvarig-

heter, hvilka vår tid förelägger qvinnan — en ny tillämpning af grundsatsen, att i samma mon som hon tillerkännes menckliga och medborgerliga rättigheter i likhet med mannen, i samma mon skall hon också bära sin andel af dithörande pligter.

Väl är det sant, att det finnes uppgifter och pligtområden, hvilka äro oförenliga med qvinnans natur. Att införa henne på sådana skulle alltså vara förkastligt, en kränkning af det naturliga i stället för den förädling deraf, som qvinnofrågan ytterst åsyftar. Skulle nu värnpligtens idé ovilkorligen innebära något för qvinnan naturvidrigt, må man alltså gerna förkasta densamma. Men kan det tvärtom bevisas, att den pligten, en gång erkänd, skulle stå i närmaste öfverensstämmelse med det djupaste och väsentligaste i qvinnans natur, i det den hvilar på kärlekens grund och i sig förenar uppgifter för hemmet och för fosterlandet, för familjen och för folket, så må vi ju med glädje omfatta densamma. I det följande skola vi söka visa huru härmed förhåller sig.

* * *

Värnpligten är om man fattar ordet i dess vidsträcktaste bemärkelse, dels af personlig, dels af opersonlig art. I den opersonliga, som består i skattebidragen för försvarets underhåll, deltaga alla skattskyldiga medborgare, i den personliga endast män. Från pligten att i ungdomen dugliggöra sig för, och intill en viss ålder, när så påfordras äfven med fara för sitt lif, taga del i försvaret af folk och land, hafva qvinnorna hittills varit fritagna; detta med rätta så länge folket icke gifvit sina döttrar samma rätt och skydd som sina söner.

Men äfven under andra förhållanden kommer visserligen alltid ett stort antal qvinnor att fritagas från värnpligten, icke på grund af något undantag utan emedan dessa qvinnor redan på annat område, i djupaste fred, offrat sin person och äfventyrat sitt lif för nationens bestånd. Dessa äro mödrarna. Att hafva burit framtidens folk under sina hjertan, kämpat med

döden om dess lif och närt det vid ärbar modersbarm — det må under alla förhållanden vara värnpligt nog.

De ogifta kvinnorna i kraftig ålder borde deremot i sinom tid taga direkt andel jemte männen i landets försvar. Men på hvad sätt? Det är frågan.

Värnpligten borde väl alltid vara en kärlekspligt; att kärleken i strid mot sin natur, som är att ge lif, stundom tvingas att döda, är, om något, »för människornas onskas skull». Också fördrages ju nu mera kriget blott såsom ett tillsvicare oundvikligt ondt. Hvad blir då kvinnans förhållande till detta onda? Helt visst att, såvida det står i hennes förmåga, förekomma, eller när detta blir omöjligt, söka i någon mon godtgöra det-samma. Förekomma det, göra vi säkrast genom att, öfverallt dit vårt inflytande når, inom hem och skola, umgänge och samhällslif, med ord och föredöme hålla fosterlandskärleken vid makt och styrka den offervillighet för nationens sjelfförsvar i *inre* som i *yttre* mening, hvarigenom fiendens anfalls-lusta afväpnas. Godtgöra det onda då vi ej förmått förekomma det, kunna vi endast genom att taga vår andel af försvarsbördan. Den andelen kan numera icke vara en Blendas eller Judits. Den kan icke bestå i att öka förrådet af dödsverktyg; minst af allt får den bli ett vapen i de politiska partiernas tjänst. Den värnpligt, som tillkommer det 19:de århundradets kvinnor måste afse, icke att såra utan att läka, icke att slå utan att hela, icke att döda utan att rädda. Ja, den måste vara ett åtlydande af Jesu bud: »älsker också edra ovänner!» Med andra oro: det är *inom sjukvården* som kvinnan skall af-tjena sin värnpligt.

För den tjänsten skola våra ogifta kvinnor i kraftig ålder dugliggöra sig, för den skola de under en följd af år vara redo att, när fosterlandets sjelfständighet hotas, ila till sin post i fältsjukhus och baracker, bjudande spetsen åt faror.

sjukdom och död icke mindre plågsamma och motbjudande, än de, hvilka hota krigaren i kampen mot fienden.

Men kvinnans värnpligt har det företrädet framför krigarens, att den icke känner någon fiende, att den är (likasom också läkarens) hel och hållen en kärlekspligt, en barmhertighetstjenst, egnad menniskan som sådan, denna må kämpa i det ena eller det andra lägret.

Det må vara sant att stora svårigheter torde möta vid den första organisationen af en så alldeles ny institution, men öfvervinneliga kunna de säkert icke vara. Ehuru allt annat än sakkunniga våga vi här framkasta några antydningar huru frågan delvis kunde lösas.

Värnpligten för den ogifta kvinnan kunde ju antagas här som alltid inträda vid fastställd ålder, t. ex. 25 år. Man kunde tänka sig att den aftjenades, dels aktivt af en *på frivillighetens väg* uttagen élitekorps under ett års lärokurs på sjukhus, dels passivt af det stora flertalet medelst erläggande af en värnpligt-skatt för en gång, beräknad att utgå progressivt i mån af de värnpligtigas tillgångar. Man kunde vidare tänka sig de qvinliga värnpligtiga kvarstå t. ex. i 15 år, den aktiva korpsen såsom tienstskyldig, den passiva med skyldighet till förnyad skatt, allt i händelse af krig. Medlemmarne af den aktiva korpsen borde bilda ett slags befäl, hvilket ägde att årligen bland de frivilligt anmälda utvälja nödigt antal sjukvårdsrekryter, samt, i mon som det sjelft hinner fullt utbildas, i sin ordning utbilda rekryterna.

Antager man nu att till élitekorpsen, bland dertill frivilligt anmälda, årligen uttoges endast 4 från hvarje provins och större stad, eller inalles 125, så skulle dock de i krigstid tienstskyldiga efter de första 15 årens förlopp uppgå till nära 2,000. Afräkna vi nu från detta antal $\frac{3}{5}$ eller något mindre, såsom afgangna i följd af giftermål eller död, så skulle likväl allt framgent återstå en, årligen med nya kontingenter

vidmakthållen korps af 7 à 800 fullt utbildade, nitiska sjukvårderskor, redo att vid första kallelse inställa sig under läkares befäl för att deltaga i försvaret på fältsjukhusen d. v. s. i försvaret af våra försvarare. Och till den aktiva korpens utbildning borde den passivas värnpligtskatt kunna lemna ej obetydliga bidrag.¹⁾

Kanske skall man le åt djerfheten af detta lilla utkast till en qvinlig värnpligtsordning. Men hvad mer! Kan det blott sätta den vigtiga frågan under debatt och bilda ett uppslag för yrkesmännen att vidare utveckla eller helt och hållet omgestalta så är dess ändamål vunnet.

Huru som helst, är tanken riktig så skapar den sig nog sin form. Intet hindrar ju heller, att den kan förberedas medelst frivilligt arbete och understöd af redan befintliga föreningar. *Men målet bör i vår tanke vara en i sinom tid formligen stadgad värnpligt.*

* * *

Återvända vi nu till en närmare pröfning af sjelfva idéen så gäller det först att undersöka i hvad förhållande denna kan stå till qvinlighetens väsende. Oss synes det påtagligt, att värnpligten, i den form vi här gifvit densamma omöjligen kan såra en sann qvinlighet men väl bör främja och utveckla densamma. I Tyskland yrkar man till och med att sjukvårdens grunder borde ingå som läroämne i de högre flickskolorna. »Den unga qvinnan,» säger en ansedd pedagog, »kan icke förtidigt lära att behandla naturliga förhållanden med den värdighet, som aflägsnar all råhet, och som särskildt är så nödvändig vid sjuklägret.»

¹⁾ Man kunde ock tänka sig ett större antal rekryter årligen uttagna och fördelade i två grupper, den ena med helt års, den andra med halft års utbildningstid, samt tiensteskyldigheten inskränkt till 10 år, då ungefär samma slutresultat afseende på antalet likafullt kunde uppnås.

Den engelske professorn Oakland yttrar: »Sjukvården är en afdelning af läkekonstens stora arbetsfält och kräver särskilda andliga gåfvor, grundlig utbildning samt mer än vanlig kraft och uthållighet. Man har i vår tid lärt sig inse, att en god vårderska ofta är för den sjuke af lika stor vigt som en god läkare, att därför sjukvården är en lika stor och värdig uppgift som läkekonsten, att den öppnar ett synnerligen lämpligt arbetsfält för qvinnans egendomliga begåfning. Det kan icke heller förnekas, att en qvinna genom att inhämta grundlig utbildning som sjuksköterska blir en större prydnad för sitt kön och till större välsignelse för menskligheten än hon vore derförutan. Att nödgas vänja sig vid ett fast och lugnt väsende, att väckas till lefvande intresse för sådana spörsmål, som röra de sjukas och fattigas väl och ve, och hvilkas lösning just påkallar qvinnans fina känsla och taktfulla deltagande, allt detta är väl egnadt att utbilda en ädel qvinlighet.»

Helt visst skall läsaren gifva den brittiske professorn rätt.

Nästa fråga blir då, om denna qvinnans värnpligt är af behovet påkallad. Mången menar kanske, att en sådan kärlekstjenst, icke får bindas under formen af en obligatorisk pligt, att den måste vara helt och hållet frivillig och således icke behöfva uppbäras af en särskild institution. Derpå kan svaras, att alla sakkunniga länge sedan med en mun förklarar den olärda frivilligheten vara lika gagnlös i sjuksalen som på slagfältet, samt att den får värde endast då när den ställes under talrika, fullt utbildade ledare.

Professor Billroth i Wien har i sitt berömda föredrag af år 1881 varnat för den olärda eller hvad han kallar »den vilda sjukvården» såsom ej blott gagnlös utan farlig.¹⁾

¹⁾ Dessa och följande anföranden äro lånade af en ädel norsk qvinna, den första föreståndarinnan för Kristiania diakonisshem, hvilken efter mångårig sjukvårdstjenst sjelf bunden vid sjuklägret samlat en mängd uttalanden i ämnet och tillåtit oss att ur dem göra ett urval.

»Att kunna hjälpa de lidande», säger han, »är tvifvelsutan en af de skönaste gåfvor, som förunnats människan; men den gåfvan måste utbildas till en konst, kunskapen förenas med anlaget och den goda viljan, om målet skall nås. Huru stora medfödda anlag man än må ega, duger man icke förr än man förstår att rätt använda dem; sjelfstudier föra här blott ytterst långsamt till målet och föranleda ofta svåra misstag. Det lugn och den säkerhet i behandling, som redan i och för sig verkar så välgörande på den sjuka, förvärfvas på den vägen först mycket sent».

Florence Nightingale, modern för den moderna sjukvården, säger på tal om det arbete, som fordras för utbildningen till sjukvårderskans värf samt helgden af detta värf, ord som man icke lätt glömmer. Här anföra vi följande:

»Allt vill man nu för tiden lära den qvinliga ungdomen, blott icke lagarne för helsans bevarande och den sjukes vård, med andra ord: de lagar, af hvilka kroppens duglighet att vara själens bostad beror, läras icke.» — —

»Sägen då, I kära mödrar, är det bättre att kunna spela piano än att lära känna de lagar, genom hvilkas efterlefnad vi allena kunna hålla våra barn vid friskt lif?» — —

»Det skrifves så mycket om qvinnans arbete, qvinnans mission. Hvarför komma då så få till arbetet? Man prisar dem som gifva sitt blod för fäderneslandet. Skola vi nu nöjas med att gifva vårt bläck?» — —

»Att tjena Herren bland hans sjuka anstår så väl hög som låg blott man gör sig duglig för den tjensten.»

»Sjukvården är en konst, men likasom hvarje sådan kräfver den trogna studier och full hängifvenhet. Och hvad är dock arbetet på den döda duken eller den kalla marmorn emot arbetet på lefvande kroppar, Guds andes tempel!» — —

»Ingen konst tål att behandlas som blott dilettantskap. För alla gäller samma regel: arbete! Tre fjerdedelar af det

förfelade i kvinnans lif kommer deraf, att man vill göra undantag från denna regel, hvilken männen obetingadt underkasta sig, att man tror sig kunna öfvertaga en uppgift utan att troget och träget förbereda sig för densamma.» — —

När vi af dessa och dylika uttalanden lärt inse, att utbildningen till sjukvårdskallet kräver träget förarbete och mycken öfning, då tränger sig den frågan på oss: hur skall en förberedelse af så allvarlig och omfattande art kunna erhållas i Sverige, och huru skola vi få begåfvade bildade kvinnor att begagna sig af densamma?

I länder med talrika, väl utrustade och ständigt verksamma sjukvårdsföreningar är det dessa, som besörja sjukvårdsbildningen och som i krig frivilligt bestrida vården på fältsjukhus och lazarett.

Så uppgifves att på tysk sida 7 à 800 diakonissor och andra sjukvårdssystrar, i Frankrike mångdubbelt detta antal barmhertighetssystrar voro i verksamhet under senaste krig, alla med skaror af frivilliga under sin ledning.

Också vi hafva en förening för sjukvård i fält, och henne har man att tacka för den första partiella förbättringen af vår offentliga sjukvård, hvilken dittills stått ytterligt lågt och än i dag är högst ofullständigt utvecklad.¹⁾ Men föreningen för sjukvård i fält kan ej utbilda mer än ett fåtal sjuksköterskor årligen, och inträdesfordringarne för eleverna förutsätta icke den allmänbildning, som fordras för att kunna leda andra. Sammanräkna vi dem med diakoniss-systrarna och den nybildade sjukvårdsskolans lärjungar, torde vi komma till ett antal af allra högst 100 fullt utbildade och tjänstbara sjukvårderskor inom landet. Huru otillräckligt detta antal är redan i fredstid är påtagligt; och om vid utbrottet af ett krig alla lemnade sina tjänster, skulle sjukhusen stå redlösa.

¹⁾ Se bl. a. »Sjukvårdsföreningen och dess förberedande verksamhet» samt ett deri intaget bref i ämnet från Florence Nightingale till S. L.—d Tidskr. f. Hemmet årg. 8 sid. 229.

»Vårt land är fattigt, skall så bli», fattigt på folk och pengar, och vi skulle förgäfvets vänta att se hos oss uppstå dessa talrika på storartade donationer byggda föreningar, hvilka i de större kulturländerna bestrida den frivilliga tjensten inom så många områden, särskildt inom sjukvården i krigstid. Vi äro deremot icke fattiga på varmhjertade, viljekraftiga personligheter redo att tjena sitt fosterland och sina medmenniskor, blott man vill taga dem i anspråk och göra det *möjligt* för dem att utbildas till dylika värf. En väl ordnad och med glädje åtagen värnpligtslag för landets ogifta döttrar, skulle hos oss utgöra det samband, den ordnare och ledare af de spridda individuella krafterna, som de talrika och välrustade sjukvårdsföreningarne och systerordnarne bilda i de större länderna.

Då kommer likväl det inkast, som så ofta göres emot den manliga värnpligten: har man rätt att offra kraft och tid och pengar för att kunna möta ett krig, som kanske aldrig inträffar; är man befogad att upprätthålla en hel institution, som helst aldrig bör komma i verksamhet?

Lyckligtvis är inkastet här lätt bemött, eller rättare, det har i tillämpningen på den qvinliga värnpligten helt och hållet förlorat sin grund. Det måste nämligen för hvar och en vara klart, att den institution, som vi här påyrka skulle blifva af fullt lika stor betydelse i fred som i krig, att den, under afvaktan på tillfälle att tjena armén skulle i rikaste mått komma hemmen, familjerna och sjukvårdsanstalterna till godo.

Värdet af sjukvårderskans arbete är redan intygadt af de författare vi här åberopat. Men framstående män gå ännu längre och förutsäga, att den bildade yrkeskunniga sjukvårderskan skall komma att, ej blott på det kraftigaste underlätta framgången af läkarens arbete vid sjuksängen, utan äfven främja vetenskapens utveckling.

Så förklarar d:r Courvoisier i Basel, att hvarje läkare borde inom sin krets i tal och skrift framhålla hurusom den nyare medicinska vetenskapen erkänner sjukvården såsom en makt vid sidan af sig, ja, såsom en stundom henne öfverlägsen, hvilken kan framkalla underbara verkningar när hennes läkemedel länge sedan upphört att öfva något inflytande.

En annan medicinsk auktoritet tror, att man kunde vänta en ny utveckling af läkevetenskapen genom skickliga sjuksköterskor, hvilka egde nog bildning och insigt att under sin ständiga närvaro vid sjuksängen, kunna, utan att störa den sjuke iakttaga hvarje den minsta förändring af hans tillstånd. »Nya metoder och nya uppslag för iakttagelse skulle då otvifvelaktigt uppstå. Men, fortsätter förf:n, skall sjukvården värdigt ställas vid sidan af läkevetenskapen så måste sjuksköterskans utbildning ske efter en helt annan måttstock än för närvarande».

— — — — —

Så långt våra, från utländska auktoriteter hämtade anföranden. Härtill kunna vi lyckligtvis foga några helt nyss framlagda uttalanden också af svenska läkare rörande saken hos oss af en väl ordnad sjukvård samt behovet af åtgärder för afhjelpande af denna brist.

Så yttrar professor Seved Ribbing i sina anteckningar om sjukhusförhållandena i Heidelberg, att Tyskland på sista årtiondet gått mycket framåt i sjukhushygienen, och i detta hänseende gått om oss, hvartill i viss mon bidrager det faktum »att Tyskland i allt vidsträcktare mon använder den *bildade och yrkeskunniga kvinnan* till biträde i den offentliga sjukvården. Ingen ordnad invärtes eller kirurgisk afdelning saknar numera sin föreständerska, hvilken genomgått en fullständig kurs i någon af de för detta ändamål upprättade anstalter.»

Vidare yttrar en onämnd »Medicus» i en tänkvärd uppsats i Stockholms Dagblad med öfverskrift: »Om koleran kommer», följande:

»Hafven I tillräckligt många sjuksköterskor?... ej för en mycket stor epidemi, men för en måttlig, 70, 80, 100 fall om dagen? (Förf:n talar endast om hufvudstaden). Nej, tyvärr icke. Hvad vi alldeles eller nästan alldeles sakna det är dessa intelligenta, entusiastiska, till verklig sjukvård inöfvade, *bildade* qvinnor, som i en epidemi, der blott en och samma sjukdom förekommer till behandling kunna ofta nog ersätta läkaren och göra medmenniskor ovärderlig nytta. — — Dem sakna nästan alldeles. Hvarför?» — — —

Slutligen säger dr Bergwall på tal om behovet af en förbättrad sjukvård på landsbygden, att detta mål lättast skulle nås genom utbildande och anställande i kommunerna af »skolade sjuksköterskor». — — — »Statens sak» fortfar han »bör det blifva att vid större sjukhus och lämpliga läns-lazarett bereda tillfälle för dylika sköterskors utbildning; landstingens att genom stipendier möjliggöra för mindre bemedlade personer att genomgå en sådan kurs.»

Länge och otåligt hafva vännerna af vår sjukvård väntat på några dylika uttalanden från den svenska läkarkorpsen. Och nu hoppas man att på orden måtte följa handling.

Hitills hafva blott halfva åtgärder vidtagits hos oss för bildade qvinnors inövande till sjuksköterskor; derfor har också blott ett fåtal sådana qvinnor egnat sig åt den vackra uppgiften; och dessa, ehuru eldade af den renaste kärlek till sitt kall hafva, i saknad af den fasta ställning och det moraliska stöd, som uppgiften oafvisligen kräfver, måst jemförelsevis snart draga sig tillbaka. Till och med den senaste, på initiativ och under skydd af H. M. Drottningen, upprättade sjukvårderskekursen, af hvilken man väntar så mycket, arbetar, liksom den militära, under provisoriska förhållanden, hvilka *i ingen mon* svara

mot de anordningar, hvilka i de tyska och engelska sjukhusen vidtagits för sådant ändamål.

Det är hög tid att denna mer än tjuguariga öfvergångsperiod må få ett slut. Det är tid att den bildade yrkeskunniga kvinnans deltagande i sjukvården erkännes såsom oumbärligt för läkekonstens praktiska framgång också hos oss. Vilja vi ej egna erforderliga personliga krafter och pekuniära medel åt utbildandet af en tidsenlig sjukvård, så äro kostnaderna för våra ypperliga sjukhus och hvad värre är, den lärdom våra läkare under tio års trägna studier inhämta, den skicklighet, det snille, den outtröttliga offervillighet de egna den lidande menskligheten till hälften förspilda. Öfvertygelsen härom måste rotfästas i allmänna medvetandet. Det kan ske endast derigenom att den svenska läkarekorpsen erkänner förhållandet lika villigt som dess confratres i utlandet, samt handlar derefter. Sjelfva den höga ställning den svenske läkaren intager bland sina utländske medbröder förpligtar honom att icke i detta enda afseende stå tillbaka. Af honom beror att höja sjukvården till en ståndpunkt värdig hans egen; och att betvifla hans villighet härtill vore att kränka honom både såsom människa och vetenskapsman.

De personliga krafterna åter och äfven de pekuniära medlen för en dylik sjukvårdens omgestaltning skulle den kvinliga värnpligten, sådan vi här tänkt oss densamma kunna erbjuda.

* * *

Äro de slutsatser, till hvilka det föregående ledt oss riktiga, så är också svaret på våra frågor funnet.

Vi hafva sett att den svenska kvinnan verkligen eger en värnpligt, hvilken, aftjenad inom sjukvårdens olika områden, motsvarar det kvinliga väsendets innersta skaplygne.

Vi hafva förstått, att det är en sådan värnpligt, som skall dana åt oss dessa yrkeskunniga sjuksköterskor och framför allt dessa kloka ömma sjukhusmödrar och uppfostrarinnor, hvilkas höga betydelse för sjukvården vi funnit erkänd af de förnämsta medicinska auktoriteter.

Och af allt detta har slutligen framgått, att den qvinliga värnpligten, rätt tillämpad, skulle få lika mycket värde i fred som under krig.

Detta är, så att säga, idéens hjertpunkt.

De offer, den qvinliga ungdomen bringat försvaret af ett älskadt fosterland, skola icke utgöra ett dödt kapital. Utbildad på sina skattskyldiga värnpligtsystrars bekostnad, kan den i krigstid tjenstskyldiga sjukvårderskan framgent under djupaste fred, frivilligt eller såsom ett lefnadskall tillgodogöra hvad hon lärt. Hon kan vid påkommande sjukdom eller olycksfall, eller vid utbrytande farsot värja de sinas och sina arbetares lif. Hon kan inom sitt fattigdistrikt eller såsom kommunalsjuksköterska värna och vårda de dubbelt olyckliga hem der nöden sitter som sjukvakt och det ena smittsjuka barnet ger det andra döds-kysen. Hon kan, då hon förenar bildningens fördelar med sjukvårderskans egenskaper, på sjukhus, i barnbördshus och andra vårdanstalter intaga husmoderns plats, ordna, undervisa, öfvervaka och, framför allt *hålla renligheten vid makt* i inre som i yttre måtto. Hon skall på sådana platser vara en mor för elever, sjukvårderskor och patienter; hon skall, under läkarens befäl, öfva sina sjukvårdsrekryter i kärlekstjenstens exercis, i förbarmandets vaktgöring, i den rådighet, det lugna mod, den obetingade men förnuftiga *lydnad för order*, hvilken kräfves i fullt lika mått i sjuksalarne som på slagfältet. Med andra ord: den qvinliga värnpligten skulle skapa och underhålla en utbildad sjukvårderskekorps, tillräckligt talrik och väl inöfvad, samt egande tillräcklig hjertats och förståndets

bildning för att kunna tjena som »cadre» för de frivilliga skaror, hvilka måste anlitas i farans stund, fienden må nu komma under skepnaden af en krigshär med kulor och krut eller i form af en försåtligt smygande farsot.

»Sjelfva fogeln värjer sitt bo, vilddjuret sitt ide, och vi kunna deraf se hvad vi hafva att göra», sjöng redan den gamle Biskop Tomas. Men för oss gäller det något annat än detta »lif för lif!» Värnpligtiga i fridsfurstens tjenst och kämpande under hans banér, blir vår uppgift icke att förstöra utan att bevara, icke att döda utan att, om möjligt, öfvervinna döden. Derför:

»O! ädla svenska, du statt nu fast,
Och bättre hvad som hittills brast,
Ej låt till flärd dig vända!
Med kärligt mod, med läkande hand,
Du värje de dina, ditt folk och ditt land,
Och Gud skall kraft dig sända.»

Esselde.

42. Litteratur.

Folkstudier.

ERNST BECKMAN. **Våra landsmän i Amerika.** Sthlm, Z. Hægström. 2,50. **I tjänst hos främlingar.** Svenska utvandrare i Tyskland. Sthlm, Z. Hægström. 1,50.

Med lifligt intresse följde man Ernst Beckmans första resebref från Amerika, så väl som hans bilder från Italien, särskildt från det för oss så godt som okända lifvet bland den bildade italienska landtbefolkningen. Äfven i litterära ämnen och i frågor af allmän betydelse har hans fina och intressanta penna lemnat värdefulla insatser, af hvilka äfven denna tidskrift mer än en gång fått glädja sig. Såsom redaktör af Ny Illustrerad tidning har Beckman som bekant under flera år öfvat en betydande publicistisk verksamhet, hvilken han under innevarande år återupptagit såsom medarbetare i Stockholms Dagblad. Hans bästa värf, det af hvilket han bör skörda mesta tillfredsställelse och högsta erkännande är dock, enligt vår uppfattning hans svenska folkstudier. Det var hans undersökning af arbetarförhållandena i Norrland under der pågående oroligheter bland träarbetarne, som började serien af dessa hos oss föga öfvade studier. Derefter kom skildringen af »Våra landsmän i Amerika», och nu senast den af »Svenska utvandrare i Tyskland». Alla dessa studier blefvo först synliga i Stockholms Dagblad och hafva sedan efter hand utgifvits i bokform; detta dock med ett undantag, de norrländska studierna, hvilka af någon onämnd orsak plötsligt afbrötos och sedan icke heller utgifvits i bokform, något som i vår tanke är en verklig förlust. Det är sådana, med lika mycket hjerta som skarpsinne utrustade realistiska författare, som vi behöfva för att få frågor satta under debatt, sådana, från allt partisinne frigjorda fram-

ställningar af våra arbetares lefnadsförhållanden som de äro, vexlande mellan ytterlig nöd och hejdlöst öfverdåd, sådana jämförande skildringar af jordbruksarbetarens lif här och i Amerika med skuggor och dagrar opartiskt lagda, sådana teckningar slutligen af det öde, som väntar den sydsvenska ungdom, hvilken lättsinnigt rymmer från sina hem, eller lika lättsinnigt tillåtes att lemna dem för att, lockad af agents falska förespeglningar, taga tjänst i främmande land — det är sådant vi behöfva för att lära känna oss sjelfva såsom folk och — varda bättre.

Sjelfkänedom af detta sunda slag är ock den bästa behållning, läsningen af Ernst Beckmans folkstudier gifver oss. Men på samma gång vi sålunda fått till lifs ett slags afhandlingar i nationalekonomi, tillämpad på oss sjelfva, hafva vi på köpet fått en hel serie af lefvande taflor, små, fint skurna verklighetsbilder, hvilka gifva så att säga kött och blod åt teorierna och göra de skenbart så torra ämnena för författarens framställning ej blott lärorika utan derjemte roande, djupt gripande, eller naivt intagande. Läs t. ex. besöket i ett gammalt nybygge eller hos »Mäster Janson» i de amerikanska studierna; läs om de svenska arbeterskorna i norra Tyskland, idel »junges unschuldiges Blut», som efter några år, skämdt, förfördt och förrådt kastas tillbaka på hemlandet; eller om de svenska hemmen och äktenskapen i och omkring Kiel, och ni skall känna er gripen och fängslad långt mer än af någon modernt realistisk dikt.

Följ sedan spåren af dessa teckningar här hemma. Lägg märke till hur det för några år sedan så ensidiga och bittra fördömandet af allmogens emigrationslusta småningom byter karaktär; hur öfverdådet i norrländingarnes hushållning under goda tider, i stället att endast fördömas och utpekas såsom en skamfläck för provinsen, börjar jemföras med t. ex. Stockholmares eller Göteborgarnes öfverdåd och framhållas såsom ytt-

ringar af ett national-lyte, och icke blott en provins-synd; hör vidare tänkande qvinnor erkänna, att orsaken till bristande besparingar i våra bergade hem och bland våra bildade qvinnor är alldeles den samma som den, hvarmed den svenska ladugårdsffickan i Nordtyskland förklarade sin egen och kamraternas bristande sparpenningar: »si vi vill vara så granna så!» Läs slutligen om huru nya lagar stiftats för att förekomma att okunnigt folk af egennyttiga och bedrägliga agenter lockas ur landet och bringas i förhållanden snarlika slafvens, och ni skall förstå, att Ernst Beckman gjort sina folkstudier »ej blot til Lyst».

I andra länder har man nationalbelöningar för skrifter af denna art. Hos oss får författaren åtnöja sig med tänkande läsares varma erkänsla och sitt eget medvetandes intyg om ett godt, i bästa mening fosterländskt arbete.¹⁾

Skönlitteratur.

Pengar. Novell af ERNST AHLGREN. Sthlm. Fritze 1885. Pris

Det vackra löfte Ernst Ahlgren gaf med sina af oss förlidit år anmälda teckningar från Skåne, har han i år på ett vackert sätt infriat med sin novell: »Pengar». Det är icke allenast en god bok, en tankeväckande realistisk skildring, hvilken sätter tidens frågor under debatt, utan tillika en mycket rolig bok, skriven med en friskhet och ett lefnadsmod, som sticker bjert af mot det mesta af vår nutida novell-litteratur. Det är en bok af så framstående egenskaper, att vi tro den

¹⁾ Önskligt vore emellertid att af dessa skrifter, i synnerhet »I tjänst hos främlingar», nya prisbilliga upplagor på allmän bekostnad trycktes och utdelades i de landsorter der de vore mest af behovet påkallade. För sådant ändamål vore det väl värdigt vare sig staten, landstingen, hushållssällskapen, eller enskilda folkvänliga mecenater, att gifva ett anslag.

från både anmälares och läsares sida förtjena en sympatisk uppmärksamhet.

Berättelsen handlar om en ung kvinnas, Selma Bergs öde och den karaktär, som under inflytande af detta öde utvecklas hos henne. Hon är ingen fin natur, denna Selma, men sällsynt frisk, ärlig och kraftfull. När vi först göra hennes bekantskap har hon ännu knappast lemnat slynåren bakom sig. »Det är något omaka i den magra, kraftiga gestalten med de långa armarne och de tvära slängiga pojkfasonerna». Vacker är hon icke, med de oregelbundna dragen och den gula luggen öfver pannan, men det ligger en friskhet öfver henne, som påminner om en molnfri vinterdag, och hon har ett visst omedvetet behag, som icke blott den hyper-romantiska bod-svennen i byn och andra ungdomar, utan ock sjelfve den rike patron Kristenson funnit bedårande. Selma drömmer emellertid ej om eröfringar. Hon gycklar obarmhertigt med bodsvennen, grälar med kusin Richard och frågar föga efter patronen. Hon har blott *en tanke: Hon vill bli någonting*. Hon vill komma till Stockholm och lära sig rita i tekniska skolan för att sedan sörja för sig sjelf. Förr, det känner hon klart, blir det aldrig något bevändt med henne. Den af sin rika moder förtryckta bodsvennen har hon tillrådt att bryta sig ut ur sitt nuvarande beroende lif och söka en rikare utveckling. Det samma vill hon nu för egen räkning genomföra. En vacker afton framlägger hon sin plan för sina anhöriga, kyrkoherdens, hos hvilka hon har sitt hem. Förslaget upptages med godmodigt gyckel och bevisas vara utförbart redan af brist på pengar. Ett vädjande till den ruinerade fadern lemnas obesvaradt och Selma blir förtviflad. Hon hade satt hela sitt hjerta på denna plan; går den icke igenom blir henne hela lifvet likgiltigt.

Följande söndag har Selma ett rendez-vous med bodsvennen för att lyckliggöra honom med en 50-kr.-sedel, som hon fått till försoningsoffer af farbrodern, och mottagit endast i den ädelmodiga afsigten att dermed betrygga bodsvennens frihetskamp sedan hennes egen aflupit så snöpligt. Då hon märker hur grymt hon missräknat sig äfven i detta afseende och vemodig återvänder till prestgården, finner hon vid porten patron Kristersons ekipage. Hon beskådar den eleganta vagnen och de glänsande seldonen, klappar förtjust de präktiga hästarne och beundrar sedan fortfarande ståten från det öppna salsfönstret, der hon på knä på en stol och med hakan stödd i händerna faller i hvarjehanda funderingar.

Hon undrar hvad patronen har att göra nere i kyrkoherdens rum, hvarför han ej kommer upp och spelar schack och gnabbas med henne som vanligt. Slutligen undrar hon, hvad han tänkte på som bjöd upp henne till tre danser på sista bjudningen, hvarför han kramade henne så otäckt i valsen och hur hon skulle kunna förekomma det nästa gång. Efter en kort stund ser Selma från salsfönstret patronen draga sina färde och hör kyrkoherden inträda i salen, allt medan hon fortsätter sina betraktelser i det öppna fönstret. Nu börjar kyrkoherden i försigtiga ordalag fråga ut Selmas åsikter i afseende på patronen. Åh jo, hon tycker nog bra om honom, »men han är så tjock så; han ser ut som en gris.» Frågorna fortgå, men Selma är upptagen af en strid, som pågår mellan hönsen nedanför fönstret, hvilket föranleder åtskilliga komiska förvecklingar af samtalstråden.

Slutligen förklarar kyrkoherden otålig att patronen friat till Selma. »Var det ingenting annat du hade att säga?» frågar denna vårdslöst och vänder sig åter till hönsen. Först efter flera uppmaningar förmås hon att lemna sin plats, slänger sig upp på salsbordet och afhör der, ringande med benen, farbroderns alltjemt mycket försigtiga utveckling af ämnet. Under in-

flytande häraf medgifver Selma, att det kunde vara bra att hjälpa sin ruinerade far, att det skulle vara »stiligt» att heta fru och öfverglänsa sina jemnåriga i toiletter, främst af allt att få sin egen ridhäst; och slutligen samtycker hon på dessa grunder till giftermålet. Scenen är förträffligt skildrad.

Lika ypperlig och, midt i lustigheten, djupt gripande är Selmas uppgörelse med friaren. I första ögonblicket känner hon sig uppskakad och patronen erfar ett slags sjelfförebräelse då han fattar hennes kallnade hand och ser in i det bleknade barnsliga anletet. Men snart hemtar sig Selma och börjar med en dråplig serie af öfverlästa förnuftsgrunder rasonnera om saken. Hon finner det gränslöst dumt att somliga alltid skola »gå och bli kära»; hon för sin del vill bara »hålla af». Mycket hellre ville hon »bli någonting» än gifta sig. En skygg blick på patronen, i tanke att han möjligen skulle vilja hjälpa henne härmed ger henne intet hopp, och hon tillägger, att när det nu ty värr ej ginge för sig, finge hon väl nöjas med giftermålet.

Patronen kan ej taga sina ögon från flickan, som i all sin karakteristiska fulhet och nu med, blicken lifvad och kinderna glödande af barnslig ifver, synes honom mera bedärande än någonsin. Selma förargas öfver hans dåsiga blickar och stöter på honom med armbågen för att han må riktigt höra på hvad hon vidare har att säga. I detsamma fatta patronens händer om hennes hufvud och hon känner en kyss bränna på sina läppar. Harmfull flyger hon upp, grinar och torkar sina läppar med näsduken och kan blott med svårighet förmås att återtaga samtalet. Hon har dock föresatt sig att tala ut.

»Du skall» — hur festligt att kalla den gamla herrn för du! — »Du skall icke köpa katten i påsen» förklarar hon och uppräknar därför nu på fingrarne alla sina odygder. Sist i räkningen kommer den upprepade försäkran: »aldrig i verl-

den kan jag bli kär i dig. Vill du ha mig ändå så får du skylla dig sjelf, kom bara inte sen och säg, att jag lurat dig.»

Patronens ord: »du blir allt en liten snäll hustru ändå» anslå, en annan sträng i Selmas inre. »Ja, vet du, jag känner att jag vill», svarar hon trofast, och så omtalar det moderlösa barnet hur hon ibland längtat så, att hon gråtit, efter någon som kunde hålla af henne för hennes egen skull; och så spørjer hon: »tror du att du kan hålla af mig?»

Patronen känner sig vid dessa ord rörd på annat sätt än förut, just som när ett litet barn tyr sig till en i menlös vänlighet. Han hade aldrig erfarit något sådant. Selma tystnar och han tiger; det var som om båda känt, att det vore synd om någon; »men hvem? hvem?»

Qvällen tillbragtes sedan i familjen utan vidare tilldragelser än att patronen på tal om giftermålsannonser försvarade dem, under det att Selma — hon visste ej hvarför — uppfyldes af vämjelse vid tanken på att någon kunde vilja annonsera sig till en hustru.

Under den korta trolofningstiden gjorde Selma många fåfänga försök att återfå sitt löfte; men så följde brudståten och gåfvorna, som förnöjde hennes barnsliga fåfänga och slutligen kom bröllopsdagen, så oändligt lång och tråkig, med de beklämmande tysta spørjmålen »om hvad det egentligen ville säga att gifta sig.» Till sist fattar hon dock ett käckt beslut att icke sjåpa sig utan se morsk ut, på det ingen måtte ana den inre ångsten, hvilket allt lyckades öfver förväntan.

Kom så uppvaknandet följande morgon. Selmas första tanke föll på samtalet om giftermålsannonsen. Nu förstod hon den afsky det ingifvit henne. »Älska i nöd och lust!» detta hade hon lofvat! och nu vämjdes hon vid honom, som hon lofvat älska, vid sig sjelf, främst af allt vid äktenskapet! — — — »Genom hennes själ gick ett skri af smärta, men det qväfdes innan det blef fäldt». — — —

Det onda var dock nu gjordt och Selma ville vara stark. Ingen anade hennes ångest förr än efter festen i det nya hemmet då hon skulle säga farväl åt de sista gästerna. Patronen hade nyss hviskat ett rått skämt i hennes öra, hon hade skymtat ett drag af medlidande i farbroderns anlete och hon grep nu hans arm, bedjande med ousäglig förtviflan: »Låt mig, ack, låt mig resa hem med er!» Men hon fick ett hårdt svar, att, ehvad än måtte hända, hade hon hädanefter intet annat hem än mannens.

Någonting stelnade till inom Selma, hon kände att hon måste tiga och hämnas. Hon gjorde det med ett ord af hån till farbrodern och af falsk underkastelse till mannen.

Ärligheten var viken för förställningen. Det naiva barnet var försvunnet, qvinnan färdig.

Dessa ord af författaren besannas dock endast delvis af det skede i hans hjeltinnas utveckling som nu vidtager. Endast i ett fall var ärligheten borta: Selma fördolde sin skam; ty som sådan ansåg hon den förbindelse hvori hon lefde och som saknade allt det, hvilket helgar äktenskapet och förädlar menniskan. Hon ville föra världen bakom ljuset och låta den tro att hon lefde ett lyckligt äktenskap, och det lyckades. En kort tid deltog hon med ungdomlig ifver i alla de nöjen trakten erbjöd; men efter ett löjligt utbrott af svartsjuka å mannens sida afstod hon från allt sällskapslif, stannade hemma när mannen reste bort, längtade ofta våldsamt efter denna ensamhet och kunde under sådana fritider känna sig rent »jubeltokigt» glad.

Hennes arbete var ett sjelftaget sekreterarskap hos mannen, det enda som gaf deras lif en anstrykning af gemensamhet. Hon var alltid uppmärksam och äfven foglig. Aldrig vexlades mellan man och hustru ett vresigt ord, han öfverhopade henne med dyrbara gåfvor, som hon mottog, men han kände dock, att hon gled allt längre och längre

undan honom ju häftigare han ville sluta henne till sig. Det hindrade honom emellertid icke att tilltaga i välmakt och omfång, lika litet som det störde hans medfödda godlynhet. Selma var nu i alla fall en gång hans, och dermed lät han sig nöja. Hennes enda nöje var hennes ensliga ridfärder, hennes enda vän den ståtliga ridhästen, på hvilken hon öfvade sig i ridbanan eller ströfvade omkring i nejden, åtföljd af en stalldräng, hvartill hon af pur försigtighet utvalt ett original af fulhet och dumhet. För öfrigt förflöt den ena dagen likt den andra; Selma undrade ofta om hon nånsin varit ung och erfor ibland en våldsam längtan efter ett ombyte eller bara en händelse, vore det än en olycka.

Hennes önskan uppfylldes då ett telegram, afsändt från hennes kusin, den blifvande läkaren, kallade henne till faderns sjukbädd. Härmed börjas ett nytt skede af Selmas lif. Det kommer nya intressen in i hennes själ, kraf ställas på hennes verksamhet och hon börjar skymta ett mål att lefva för. Det är kusinen, hennes gamla trätobroder och barndomsvän — han som varit så oförklarligt ovänlig på brölloppet — det är honom hon nu har att tacka för de nya insatserna i sitt hittills glädjetomma och gagnlösa lif. De båda kusinernas återseende i sjukrummet, der Selmas far befann sig sängliggande men ej lifsfarligt sjuk, deras trefliga kamratlif i det gemensamma arbetsrum, de inrättat sig vid sidan af sjukrummet, Richards berättelse om sin förlofning, slutligen Selmas vaknande intresse för Richards studier samt hennes föresats att, enligt en af honom uppgjord plan, söka intränga i vissa sidor af hans vetenskap och tillämpa sina sålunda vunna insigter på förbättring af arbetarnes bostäder på mannens gods, m. m. allt detta, omvexlande med samqvämen i sjukrummet der patienten småningom tillfrisknar, är skildradt så lifligt och åskådligt, att man tycker sig vara med. Icke minst ypperligt tecknas Richards bekännelse i en förtrolig

stund, att han i trots af alla deras tråtor varit förälskad i Selma allt sedan hon först kom till hans föräldrar, och Selmas naiva förvåning öfver denna upptäckt. Kom så afskedet med den beklämmande känslan, att nu vore frihetens sötebrödsdagar slut. Men Selma håller sig käck som alltid. Icke med ett ord har hon för kusinen röjt sitt öde och förräder sig icke heller nu. Med en smekning tröstar hon fadern, ger Richard ett handslag och ett kamratligt afskedsord samt anträder så hemresan vid patronens sida.

— — — — —

Ett par år förgå. Selma är tjugotre år. Richard är på besök hos patronens med sin unga fru men skall resa följande dag för att sedan anträda en vetenskaplig studiefärd i utlandet. Efter en enslig morgonridt hejdar Selma »svarta prinsen» framför porten, ger honom hans vanliga frukostbröd och springer så en trappa upp till den unga läkarfrun, som ännu sitter vid sin morgontoilette i gästrummet. Samtalet mellan de båda unga kvinnorna är betecknande. Elvira har gråtit, ty, säger hon, det är tydligt att Richard icke mera bryr sig om henne och likvisst gör hon allt för att vara honom till behag. Hon ömsom tröstas och bannas af Selma. Sådant duger icke med Richard, hans hustru får icke vara som ett vax i hans hand; hon måste blifva någonting sjelf på för att hafva något att gifva honom. Hon måste hålla honom på afstånd ibland om hon vill helt vinna honom; för öfrigt, hade han kallnat, är det ju en smal sak att göra en karl kär på nytt. Framför allt måste Elvira studera sin man, göra hans intressen till sina och . . . Selma drar djupt efter andan; orden ville qväfva henne, det var som toge hon af sitt eget lif och skänkte det bitvis till en annan. Men hon döfvar sin smärta med ett hånfullt skämt öfver sig sjelf och de goda egen-skaper Elvira säger sig afundas henne och återvänder så till ämnet, tecknande i snabba men kraftiga drag huru Elvira

skulle helt kunna vinna Richard. Och syntes han icke desto mindre någon gång ljum eller upptagen af annat, hvilken tröst vore det icke för hans hustru att tänka på deras lilla gosse och hur hon i honom skulle uppdraga en ny, kanske bättre Richard! Då den unga frun, rörd, vill tacka Selma för hennes vänskap, gör denne spe af sig sjelf och ger sina goda afsigter sken af idel egenrättfärdighet och egoism.

En stund senare sammanträffar Richard med Selma i kabinettet. Hennes starka men smidiga gestalt med det välformade hufvudet aftecknar sig behagligt mot halfdagern. Pannan skuggas af den vanliga litet vilda luggen, men blicken har blifvit djupare, kinderna fylligare, färgspelet öfver den friska gulhvita hyn rikare, medan munnen behållit sin käckhet men fått ett drag af vekare allvar tillika. Den liflige, retsamme trätobrodern är nu en man och synes mörk i hogen då han träder fram till den vid fönstret stående Selma. Hvarför hade han ej fått vara med om ridten? Selma gör en häntydning på mannen. — Betraktades kusinen då som farlig? Hon svarar med en skymt af det gamla gäckeriet; men Richard vill ej låta afspisa sig och för samtalet in på frågan om kärlek och äktenskap. Fadern, förklarar han slutligen, hade handlat grymt och orätt då han skilde Selma och honom. Selma protesterar. Hon menar, att de båda aldrig dugt till ett par. Hvad Richard tyckt om hos henne var, att hon stått honom emot. Hade de blifvit förenade, skulle hon måst böja sig och då hade det varit slut för båda. Derefter utvecklar Selma sin teori om *kärleken* och *äktenskapet* hvilken går derpå ut, att hon för sin del bort förblifva gift.

Richard ser på henne och spörjer: »är du verkligen så kall som du låtsar?» Hon reser sig häftigt, knotande öfver nygift folk, som aldrig tänka på annat än slikt. Han far fort att spörja och frågar närgånget hvad man gör om man fångats i ett osedligt förhållande, som hägnas af kyrkan.

»Då», svarar Selma hårdt, »biter man ihop tänderna och ser verlden fräckt i ögonen; men har man en gnista heder kvar så glömmet man aldrig, att man förverkat all rätt till ett rent äktenskap.»

Senare ett uppträde i Selmas tysta, afskilda studierum, der hon med ledning af hans bref arbetat enligt den af Richard uppgjorda studieplanen, och der hon nu senast genomläst utkastet till hans nyaste arbete och gjort anmärkningar här och der i marginalen. Han ser förvånad och gillande igenom anmärkningarne, men han ser ännu mera på henne, som skrifvit dem. Det slår honom plötsligt, att det måste finnas en orsak till att *hon* förstår honom så, som ingen annan. Hans blick blir allt djupare, allt innerligare; hon känner det och håller sin envist sänkt. Han hviskar hennes namn och lägger sin hand sakta öfver hennes. Hon lyfter icke ögonen från bordet, men hon känner värmen från hans hand genomströmma hela sin varelse. Färgen på hennes kinder stiger, hennes andedrag blifva tätare, hon förnimmer frestelsen att en gång, en enda, kasta sig till hans bröst och tillstå allt.

Men plötsligt rycker hon sin hand till sig. Tanken på faran, på möjligheten att han, kamraten och vännen, skulle ett enda ögonblick sjunka i jembredd med den man, hvars närmande gjort henne hvarje ömhetsbetygelse förhatlig sätter hela hennes inre i uppror. I flämtande hast utslungar hon några afvisande ord, röjande hennes afsky och präglade af en nästan rå hänsynslöshet; derefter sjunker hon ned på en stol och gömmer ansigtet i händerna.

Richard häpnar i första ögonblicket, men han förstår. Kanske har hon rätt. Han går några slag öfver golvet, stannar framför henne och räcker henne handen utan att se på henne.

»Selma!»

Hon ser upp skarpt och spörjande.

»Vågar du icke heller nu?»

Jo, hon vågar och lägger lugnt sin hand i hans.

»Selma,» fortfar Richard, »nu vet jag hvad du är värd. Jag är nästan glad att du icke blef min hustru. Detta är mer. Du skall ha heder af mig.»

Han trycker hennes hand med nästan förkrossande kraft och lemnar hastigt rummet.

— — — — —

Fortsättningen bedja vi läsaren inhämta af originalet, hvilket vi med våra sammanträngda anföranden kanske allt för girigt skattat. Det har skett för att framhålla vissa betecknande drag af Ernst Ahlgrens diktkonst. Det är dess naturfriska komik, parad med den finaste etiska känslighet och med en pathos, som ger sig luft mindre i ord än i stämning, men som likväl, då det gäller att afvärja en frestelse eller blotta arten af en förnedrande lidelse, kan taga uttryck så starka och hänsynslösa, att de skulle vara fränstötande om de ej — såsom här — hade sin förklaring i en viss oförfinad men också oförevillad kraft hos både författaren och hans hjeltinna. En stor förtjenst i det föreliggande arbetet är också karaktärsteckningen, hvilken med små nästan omärkliga drag, föres framåt tills personligheterna stå helgjutna framför oss, och som äfven i bipersoner sådana som bodsvennen m. fl. gör sig fullt gällande.

Anmärkningar kunna göras, det är sant. Man har påpekat och med rätta, att språket lider af provinsialismer, som måste öfvervinnas, att karaktärsutvecklingen är väl starkt koncentrerad, att boken skattat onödigtvis åt dockhemslitteraturen, att författaren påminner om Kielland m. m.

Den enda likhet »Pengar», i våra ögon har med någon annan nutida roman är den med det första uppslaget till den nordiska äktenskapsromanen, Bjørnsons *Magnhild*. Till »dock-

hems litteraturen» ansluter den sig endast genom sjelfva upplösningen. Denna är kanske också i Pengar det minst lyckade. Diktaren behöfver ju ej uttömma sitt ämne till dräggen, och till dräggen af den nutida äktenskapsromanen hör verkligen hustruns »förlöpande» af hus och hem. Så som dikten hittills behandlat ämnet är denna utgång snart sagdt oundviklig, men man iskänker ju ej gerna dräggen med drycken. Här kunde t. ex. läsaren fått lemna Selma i valet och qvalet mellan de af mannen skarpt och rätt framhållna motsatserna af, å ena sidan ett fortsatt lif i maklighet och öfverflöd med honom, å andra sidan den fattiga, från hemmet förrymda, och af allmänna opinionen brännmärkta hustruns hopplösa kamp för tillvaron. Det hade troligen varit att föredraga ur estetisk synpunkt och författaren hade då äfven undgått faran af att låta Selma vända sig till Richard om biträde då hon beslutat att dana sig en ny framtid. Ytliga läsare, och de äro flertalet, skola helt visst af denna begäran draga slutsatser alldeles ovärdiga författarens syfte och Selmas afsigter.

Slutligen ännu en anmärkning: I det ytterst vågade men dock präktigt genomförda uppträdet mellan Selma och kusinen i studierummet, låter författaren den senare uttala ord, hvilka måste innebära ett nedsättande af äktenskapet till ett förhållande af blott andra rangen i estetiskt afseende. »Jag är nästan glad att du icke blef min hustru. *Detta är mer.* Du skall ha heder af mig.» Intrycket häraf skärpes när man sammanlägger de anförda orden med Selmas föregående yttrande om huru ett äktenskap mellan henne och Richard icke skulle blifvit lyckligt emedan han hade en natur, som kräfde motstånd hos den han skulle älska; men då hon som hans hustru skulle nögdats böja sig, hade hennes makt att lyckliggöra varit bruten. Låt vara, att detta icke är Ernst Ahlgrens egen åsigt utan blotta uttryck af en bitter erfarenhet

eller af en för ögonblicket stegrad själsspänning hos hans diktade personligheter; de antyda dock möjligheten af en sjuklig och därför farlig förvirring af begreppet om äktenskapet, som vi icke kunna lemna oanmärkt. Antydningar hafva redan gifvits i samma riktning af en bland våra mest begåfvade diktare. I England och Amerika finnas framstående skriftställare hvilka gått ända derhän att öppet framställa äktenskapet såsom ett slags simplare, lägre lifsuppgift för personer, »hvilkas begåfning är nog begränsad att tillåta dem att offra sig för blott en enda varelse» m. m.

Här i Norden hoppas vi att förskonas för dylik naturvidrigheter. Må våra tänkare och diktare gerna bestraffa det konventionella, det sensualistiska eller i annat afseende vanhelgade äktenskapet, men må de icke släppa hoppet om det reformerade, det renade. Må de aldrig förneka att det *sanna* äktenskapet dock är af alla personlighetsförhållanden det fullhaltigaste, det i hvilket den menliga naturen kommer till rikaste utveckling hos så väl man som kvinna. Må de slutligen göra sig värdiga att en gång skriva också *dess* historia.

Det sagda må här gälla snarare som en erinran, en önskan, än en anmärkning. Ernst Ahlgren är, hoppas vi, en allt för sund natur att frestas till excesser i någon riktning. Han hör onekligen till den realistiska diktarskolan, men han har der framträdt icke som efterbildare utan med en öfverraskande ursprunglighet, renhet och kraft, särskildt i det föreliggande arbetet. Må vara, att kraften der stundom öfverspringer skönhetsgränsen; det hela bildar dock en stark och helsosam kontrast till vissa »den moderna tidsandens» af lifsleda stämplade och ofta — trots sitt sedolärande syfte — af en osund sensualism genomträngda alster. Ernst Ahlgren har blickat djupt in i lifvets missförhållanden, men han har icke, som den yttersta venstern säger om sig sjelf, »dagligen

lefvat i en moraliskt rutten atmosfär», något som ej kan undgå att förorena sinne och syn. Han skyr ej att blotta sammanlefnadens skuggsidor, men han gör det med kysk hand och i rent syfte, han gör det så, som det kanske endast är en kvinna möjligt att göra.

Ernst Ahlgren är också, som bekant, blott en pseudonym, bakom hvilken gömmer sig en qvinlig författare, *fru Benedictson*. Det är oss en glädje att, innan vi och vår tidskrift lemna plats åt yngre krafter, få välkomna en qvinlig diktare af denna halt. Hon har kommit in som en frisk vårvind i det unga Sveriges, efter dess egen utsago, hopplösa diktarskola. Vi vänta att hon dit skall föra vårens budskap om ljusets kamp emot mörkret, budskapet att lifvets goda makter kunna skenbart slumra, men icke gå under, att det är just de som i kampen för en högre tillvaro gifva styrka och därför seger.

Esselde.

Ur tvenne Verldar. Novell af EMILIE LUNDBERG. Sthlm 1885.

»Ur tvenne verldar» är en roman, som likt så många andra nu för tiden handlar om en fru, som lemnar sin man. Den torde dock ej kunna räknas till den egentliga dockhemslitteraturen. Det är nämligen ej en af de böcker, som kunna göra anspråk på någon tendens, därtill är tonen i hela arbetet alt för ytlig, och hjaltinnan, Ellen Rosén, är ej någon kvinna, hvars handlingssätt kan blifva föremål för några samtal öfver svärlösta etiska spörjsmål.

Ellen Rosén är en bortskämd kokett från teaterverlden, som sett sina bästa år och pröfvat litet af hvarje i lifvet. Utan sysselsättning under ett sommarvistande i skärgården slår hon sig på att kokettera för en sjökaptten, en enkel

hederlig man, som för henne fattar en djup böjelse. Då Ellens röst blifvit förstörd, så att hon ej har någon framtid på den bana hon valt, och då hon är förälskad i det pikanta, gifter hon sig med sjökaptenen. Att hon i längden ej kan trifvas ute i skärgården, är naturligt. Hon lemnar också efter ett år sin man med tillhjälp af en hans vän, och för att blifva försörjd gifter hon sig sedan med denne.

Teckningen af Ellen Roséns karaktär är förträfflig, de lifliga skildringarna från teaterverlden ha sitt pikanta behag; vi tvifla dock något på att alt inom densamma är lika ytligt och lättsinnigt, som det här framställes. Det tål nog prutning liksom hedern i den verld, som sjökaptenen representerar. De stora slutscenerna, då Ellen skall skiljas ifrån sin man, har deremot förf. ej mäktat att skildra. Hon är här platt och trivial. Huru ytlig Ellen än må hafva varit, något mera känslodjup skulle man dock hafva väntat.

Men förf. är kvick; hon har ett helt koger af sarkastiska pilar, som hon skjuter af till höger och venster. Värst drabbas dock de stackars fruntimren, och förf. tyckes riktigt kokettera i att så mycket som möjligt blotta deras svagheter eller rent af påbörda könet, hvad som dock endast passar för en ringa del af detsamma. I detta fall påminner hon stundom om Ouida. Qvickheten är dock i vår Nord en sällsynt gåfva, och, om man vid afslutandet af E. Lundbergs bok ej anser att man fått till lifs något gediget arbete, måste man dock erkänna, att man läst ett rätt *roligt* arbete, och det kan understundom förefalla, som om Voltaire inte hade så orätt i sitt påstående, att alla genrer äro bra utom de tråkiga.

E. F.

Billeder fra Midnatsolens Land af MAGDALENE THORESEN. Kjøbenhavn, Gyldendalske Boghandels Forlag. 1884.

Då man om en redan åldrad författares senast utkomna arbete enstämmigt hör uttalas: att det är hans bästa, så eger detta omdöme betydelse endast i fall det gäller en författare om hvars verk åsigtterna förut varit mycket delade. En oomtvistadt ryktbar författares senaste arbete är — i flertalets mening — alltid hans bästa.

Magdalene Thoresen var mellan sextio och sjuttio år, innan hon genom sina *Billeder fra Midnatsolens Land* vann allmänt erkännande och icke blott detta, utan tillika vitsordet: att hon med sin bok gifvit ett det betydelsefullaste bidrag till Norges klassiska litteratur.

En sådan seger vid denna ålder är ej endast en begåfningens utan en hela personlighetens. Den ådagalägger, att författaren skött sitt kall som en samvetssak, en uppgift, som aldrig förverldsligats till tjenare åt fåfången, popularitetssjukan eller kottterierna; och derjemte, att författarens egen utveckling har gått inifrån utåt; det vill med andra ord säga att hvarje ny tanke, som tidens rastlösa arbete tillfört honom, i hans egen själ funnit en medarbetare; att han först under djup personlig tillegnelse, eller sedan den nya tankens halt pröfvats i lifvets skiftande rön af sorg, glädje och hvardagsid, gjort den till sin egen. Så har också varit fallet med Magdalene Thoresen. Hon har följt tänkandets nya banor och litteraturens nya former med en ungdoms eldiga vakenhet och med en moders blida förtroende till, att sanning och godhet var det innersta målet för de ungas stormande rörelse; hon har varit öppet mottaglig för lärdomar från den nya tiden, på

samma gång som hon med orubblig sjelfständighet blifvit trogen sin egen, i lifskampen^{*} vunna, erfarenhet.

Det har ofta blifvit anmärkt som ett kännetecknande drag för de ädlaste naturer, att deras utveckling fört dem från konservatism till liberalism, medan den vanliga gången af människors utveckling är den motsatta. Hvad som gör så många unga radikaler till medelålders konservative, är frånvaron hos dem af sanningslidelse, osjelfviskhet, sympati och idealitet, medan det deremot är dessa egenskaper, som småningom omdana de i ungdomen konservative till liberale. Det är lika naturligt, att den grundval af trohet, pietet och tacksamhet, som finnes i alla ädla skaplynnen, i ungdomen kommer dem att i det bestående och fäderneärfda se det kärlek värda, som att dessa naturer sedermera, genom sanningslidelsen drifna till djupare pröfning, finna utveckling vara alltings lag; efter denna upptäckt hindrar dem deras osjelfviskhet att, vare sig af enskilda eller partiintressen, lockas att förneka den sanning de funnit eller att, äfven under sorg öfver frihetens missbruk, tvifla på att friheten är på en gång medel och mål för utvecklingen. Deras sympati kommer dem att lida med alla de under det beständes disharmoni och ofrihet förtryckta, och deras idealitet lär dem tro på det ännu osedda, det endast i profetiska ögonblick anade, tro så fast, att de äfven under förvirrade, tunga tider kunna lefva för detta sällare tillstånd, som de aldrig kunna hoppas att upplefva.

Alla Norges nu lefvande, betydligaste diktare hafva antingen från början valt eller småningom närmat sig den plats, der ungdomen står med framtiden i sin hand, men de hafva dit medfört något som, af lätt förklarliga skäl, den nu lefvande unga generationen ännu i allmänhet saknar, de hafva medfört hoppet och äro derfor yngre än flertalet bland de unga.

Magdalene Thoresen, som, ehuru född i Fredericia, genom sitt giftermål och sin författarproduktion tillhör Norge, arbetar

visserligen inom den flock af norske diktare, som från början varit de på friheten troende, men hon har under sitt lifs skiftande öden varit så stäld, att hon behöft outtömliga rikedomar af sanningskärlek, osjelfviskhet, sympati och idealitet för att kunna, som hon gjort, ej blott bevara utan alltjemt utveckla sin tro på friheten. Såväl hennes personliga erfarenheter som hennes allmänna iakttagelser hafva emellertid endast gifvit en fastare grund åt denna tro, hvilken nu mera en hvar känner såsom sjelfva djupet i hennes författaregendomlighet.

Men denna har ett annat bestämmande drag, som skenbart skulle kunna sägas stå i motsägelse till det förra.

Man har inordnat Magdalene Thoresen bland folkklifskildrarne. Och hvad ämnena i hennes *icke* dramatiska arbeten angår, så tillhöra de flesta verkligen folkklifvet. Men det har icke egentligen varit folkklifvet sådant det är, som vunnit hennes intresse, utan orsakerna till, att det nu är sådant. Hennes fantasi och hennes hjerta hafva sökt tränga in i de vilkor och förhållanden, som danat dessa folkklifstyper: och hon har derunder stannat vid naturens inflytande i främsta rummet. I intet europeiskt land ger naturen ett starkare intryck af att vara människans allrådande herre än i Norge, och Magdalene Thoresen fick, genom att ej ha tillbragt sin egen uppväxttid i landet, detta intryck mera omedelbart, än ett af landets egna barn. Långt innan ett ord nått henne om den nya litterära skolan i Frankrike, genom hvilken en förklaring uppställes rörande omgifningens och tidsålderns betydelse för folklynnet och den ur detta härflytande konsten, hade Magdalene Thoresen genom egen iakttagelse och sjelfständigt efter-sinnande insett: att naturen och det af naturen beroende arbetet ega tillsammans första bestämmningsrätten öfver ett folkskaplyne, och att ingen, som vill förstå ett folks väsen och lidelser, får förbise naturens inflytande på båda. Först efter naturens och arbetets bestämningar komma statsreligionens, samfunds-

skicket och lagarnes, äfven de till större delen ofrivilliga inflytelser. Men, frågade hon sig, sedan denna tanke för henne blifvit ovedersäglig, hvadan kommer det, att, trots naturens mäktiga tryck, är det dock något i människan, som undan drager sig naturens omdaningsförsök, något starkare än den yttre naturen, något som sträfvar efter själfhäfdelse, efter befrielse undan nödvändighetens lag? Hon såg, att inga förhållanden, äfven de mest nedtyngande, kunde hindra att i spåren af det öfver naturen gång efter annan segrande *arbetet* kom *odlingen*; hon såg skönhets sinnet få uttryck, om också blott i dräktens färgprakt eller i ansandet af en blomma; hon såg hjertat vidgas af en oegennyttig kärlek; samvetet qvida under en för andra okänd missgerning; andakten tyra sin led öfver brusande fjordar till kyrkan, der den trodde sig närmare sitt föremål. Med ett ord: hon hade öfverallt sett bundenheten inom naturens och tidens begränsning och öfverallt sträfvan utöfver denna; hade uppdatat nödvändigheten *och* friheten, det tidligas *och* det evigas dubbla prägel på den ändliga varelsen. Och denna dubbelsidiga erfarenhet har varit den bestämmande för hela Magdalene Thoresens produktion.

Genom att den kommit till henne i första hand, ej förmedelst andras erfarenheter, gifver den sig ock i hennes vittra arbeten uttryck af sällspord kraft, och genom att här de två hufvudmomenten i tanken tillhöra hvarandra motsatta lifsåskådningar hvilka för henne under personlig kamp uppenbarat sig som hvardera innehållande en sida af sanningen, har hon ett personligt förhållande såväl till den realistiska skolan, med dess betonande af relativitets- och lagbegreppet, som till den idealistiska med betonande af frihets- och odödlighetsbegreppet. Hon har, lika litet som någon annan i vår tid, åstadkommit en objektiv försoning mellan de båda åskådningarne. Men hon fasthåller båda dessa, sins emellan icke begreppsmässigt förbundna, erfarenheter som delar af det hela, till hvilket menskligheten

endast närmar sig i mån af hvars och ens trohet mot just sina egna erfarenheter. Någon annan väg till helheten har aldrig funnits, och i vår sökande tid är det djupast religiösa sinne-
laget deras, som, i likhet med Magdalene Thoresen, under förtro-
ende till framtiden öfva tålmod gent emot vissa teoretiska
svårigheter, emedan de tills vidare åtminstone lyckats lösa dem
på känslans och handlingens område.

Den nyss framställda motsägelsen har icke varit den enda,
med hvilken Magdalene Thoresen arbetat. Frågan om, huru
rättvisans och godhetens kraf skola kunna enas, om huru synden
skall kunna träffas men syndaren mötas med barmhertighet, har
också varit en i hennes diktning djupt ingripande, men en som
jag här endast antyder, emedan den i nu föreliggande verk har,
om icke en underordnad ställning, så likväl ett jmförelsevis
ringa utrymme bredvid den egentliga grundtanken, på hvilken
jag framför något annan velat fästa läsarens uppmärksamhet.

Det har kostat Magdalene Thoresen mycket arbete, innan
hon i denna sin senast offentliggjorda bok träffat den för
ämnet riktiga framställningen. Hon har icke skytt någon
möda för att göra alla studier i första hand, och hon har ej
heller skytt att lära af den nya skolan i vitterheten, hvari-
genom hon åt sitt eget skrifsätt vunnit den klarhet och kon-
centration, som göra att hon kunnat gifva del af sin inne-
hållsrika lifsåskådning, på samma gång som hon gifvit verk-
liga *bilder* från midnattsolens land, icke endast stämningar,
klädda i det på liknelser rika språk, genom hvilket hon fördom
ofta försvagade det intryck hon ville meddela, så som yppiga
rankor kunna dölja konturerna af en byggnad.

Ingen del af Norge kunde i så stora drag som den af
midnattsolen belysta erbjuda Magdalene Thoresen den för
hennes så fängslande motsatsen mellan naturens våldshandlingar
mot människan och människans frihetskamp mot naturen. Och
sjelf genom en stor sorg vaknare än någonsin, omfattade

hennes medkänsla alla former af lidande som den kampen medför; och hon fann det af alla lidanden, af alla naturförhållanden okufvadt menliga, som hon sökte. Hon genomlefde sjelf alla de qual som »Mörketiden» hopar der uppe i den yttersta norden, men hon genomlefde också ljusets segrande genombrott och hon berättar oss medelbart egna erfarenheter i skildringen af det folklif, som danas under den månadslånga vinternatten och korta sommardagen. I sin framställning af hvad hon sett och hört har hon återupptagit den form, som i hennes *Billeder fra Vestkysten af Norge* så väl lämpade sig för innehållet. På landskaps- och kulturskildringens bakgrund framställer hon de menniskoöden, hvilka på ett pregnant sätt åskådliggöra naturens och människans vevsverkan på hvarandra, och dessa öden framställer hon icke romantiserade men ej heller endast torrt refererade, utan berättade med den enkla och stora poesi, som verkligheten innebär för en diktares syn och hjerta. Hvarje egendomlig kulturbild, hvarje starkt naturuppträde får således sin motsvarighet genom något menniskolif, på hvars gåtor de utgöra svaret.

Under ångbåtsfärden längs kusten till Vardö, resans mål, komma vi genom Magdalene Thoresens skildring i mera flyktig beröring med kustboarne, som vi igenkänna på den af »klokhet, mod och försigtig beräkning sammansatta blick hvilken också utmärker djurtämjaren», och om hvilka vi veta att de mången stormnatt på båtkölen bergat sitt lif — medan de kanske sett den, som gjort lifvet kärt för dem, glida ned i djupen. Vi möta Nordlandsbåtarne, hvilka med sin behagfulla kraft och måsarne, hvilka med sina hvita vingar ge egendomliga skönhetsblink åt färden längs de nakna, mörka klipporna på de fattiga stränderna, der boskapen vintertiden ofta dör af svält, der människorna stundom dö samma död och der hafvets giriga vågor synas milda jemförda med strandens ödsliga hårdhet. »Nästan alla menniskor» säger författarinnan »kämpa

tyst; blott en och annan har fört kampen högt och gifvit ord åt hundradens lidande.» Så förtäljer hon t. ex. sägnen om en prest på en af Finnmarkens nakna öar, hvilken, trött att år efter år vänta på den utlofvade aflösningen till en annan post, en söndag, efter slutad gudstjenst, i församlingens åsyn sprang från en klippa ut i hafvet, sålunda befriande sig från det naturens och ensamhetens tryck han ej längre kunde bära. Och från sjelfva Vardö bli många öden, lika tyngda af tragisk nödvändighet och derigenom lika vildt förfärande, upprullade för läsaren. Först erhåller man en klar, intresserik skildring af Vardös historiska förhållanden och fortfarande politiska betydelse, af den forna oktrojerade handeln och Finnmarkens förpaktning till Bergens köpmän, hvilka blefvo så godt som enväldsherrar öfver innevånarnes gods och lif, samt af den efter frihetslagen 1789 följande uppblomstringen. Ehuru staden ännu endast har »en kultiverad stads framsida», så erbjuder denna, trots 72° nordlig bredd och 10 månaders vinter, samma drag som nutidslifvet annanstädes i nordn: der finnes i den lilla staden kyrka och bönehus, en höger- och en venstertidning, borgar- och folkskola, arbetarförening och politiska möten, good templeare och hednamission, bibliotek och »turnhalle». Utom den 28 man starka fästningsgarnisonen och några embetsmän, utgöres befolkningen af fiskare och köpmän, hvilka tillhandla sig fisken mot varor och nästan alltid veta att ställa räkningen, som fiskaren endast sällan kan kontrollera, på så sätt, att fiskaren står i skuld hos köpmannen. Ett af dessa många offer för orättrådigheten har Magdalene Thoresen framställt på det egendomligt gripande sätt, som är henne eget, så snart hon rör vid det i natur-, samhälls- eller race-förhållanden inneboende fatalistiska, under hvars nöd och förvildelse hennes sympati dock framletar något, som ej gått under; detta är här hos den af svält döende rättfärdighetskänslan, hvilken håller lif i honom, tills han får veta: att han *icke* dör som gäldenär

hos sin bödel, köpmannen. Det område i lifvet, der på en gång det fatalistiska och frihetskrafvet starkast te sig, är det erotiska, och Finnmarkserotiken har mer än någon annan, till följd af naturinflytelserna och de många egendomliga raceförhållandena, denna dubbla prägel. Här uppe har, enligt författarinnans uttryck, samlats »så många ödets vrak», till Vardö hafva så många förbrytare af olika slag blifvit förda — och när man kommit deras historia på spåren, har det ofta visat sig att »romantiken väft sitt mönster i den gröfsta ränning.» Här var t. ex. en fruktbar jordmån för trolldomsprocesserna och med dessa är af vår episke skildrare sammanflätad berättelsen om en ung, skön qvinna, Cille Parsberg, som hade ingifvit och sjelf besvarade en så stark kärlek, att den förde henne till bålet anklagad för trolldom. Här förekommer också en annan, vår tid mera närstående skildring af vansinnet, som dessa bygder alstrar under en kamp för tillvaron, der det icke blott gäller kroppens, utan äfven förnuftets räddning, under »Mørketidens» fador och ljustidens nervskakande upphetsning, ett lif mellan ytterligheter, hvilket sliter på krafterna t. o. m. under lyckliga förhållanden, och som för de icke lyckliga, helst de ömtåliga naturerna, blir en enda lidandes-historia. Denna slutar ofta så, som den Magdalene Thoresen utförligt meddelar oss om »den gale Kommendant på Vardöhus», som först blef mjeltsjuk af den naturens och hjertats ensamhet i hvilken han lefde, och som, sedan pligten bjudit honom skiljas från den qvinna af hvilken han fått några hemkänslans stunder, blef sinnessjuk och med en kula gjorde slut på sina qual. Han var den känsligaste af de många offren för ensamheten och »Mørketiden» bland fästningskommendanterna; en annan med mera lugn natur räddade sig ur den dödande enformighetens fador genom kroppsarbete, såsom fästningens — skomakare. Mellan de båda sålunda angifna ytterligheterna hafva i olika lynnen och öden polartraktens och

dådlöshetens förenade inflytanden satt sina djupa märken på Vardöhus kommandanter.

Men dessa märken kunna för öfrigt spåras från den högsta till den lägsta; under vinterns tunga arbetslöshet för den hungrande fattige gestaltar sig lifvet icke lättare, än för den andligt svältande i en annan klass. Huru naturens och människors förenade hårdhet kan förvända det goda i andra människosinnen, deraf få vi en gripande skildring i den mest upp-rörande af alla de martyrhistorier, som Magdalene Thoresen förtäljer från denna samfundslifvets utkant, berättelsen om det unga paret Lasse Paal och Anche, ett par oskyldiga barn, som utan att veta sig begå någon synd lefvat samman utan vigsel, men i kärlek och trohet, hängifvet delande nöd och lust med hvarandra, fria och glada så länge sommaren och arbetet räckte. Men då intet arbete kunde fås under vinter-tiden, stal Lasse slutligen åt Anche och hennes svältande barn. Ertappade, blefvo de stälda i halsjern vid kyrkan för stöld och osedlighet — det var den tiden egentligen blott två lagar, som man noga vakade öfver: att fiskarena ej sålde fisk till någon annan köpman, än den de stodo i skuld hos, och att män och kvinnor ej lefde som makar utan att hafva kyrkans välsignelse. Öfver den förra höll egoismen daglig vakt; öfver den senare vardt tillsynen ej stadigvarande, men dess ifrigare då man grep sig an. — Då Lasse Paal och Anche ej öppet fingo lefva tillsammans, gömde de sig under en kull-fallen båt vid stranden och i dess sand begrofv de sitt lilla barn, när detta dog. På nytt blefvo de anklagade, ej blott för sedlighetsbrott utan för att utan presterlig hjälp ha begraft ett odöpt barn. De dömdes att stå, han i 12 och hon i 24 timmar, bundna vid en påle i vattnet under stigande flod. Då Anche löstes från pålen var hon ett lik — och Lasse förgrep sig i sin vilda sorg på de kringstående, slogs i bojor, fördes i fängelse samt kom derifrån slutligen till stupstocken.

Föga mindre spännande än handlingen i ett ödesdigert drama är hos Magdalene Thoresen skildringen af de naturförhållanden, hvilka dana sådana öden som de nyss skildrade: af »Mörketidens» smygande ankomst; af den sista ångbåtens afresa den 4:de November; af solens sista dag den 18:de November; af skymningen, »som sedan lägger sitt lock öfver land och vatten» under två månader, en tid då »dådlöshet, sömnlöshet, glädjelöshet lägga sig öfver sinnena och slutligen också öfver tanken» trots de förtviflade ansträngningarne att afskaka dem. 23:je December kommer julångaren med »Glad Jul» på sin flagga, men denna samma afton kan det hända att en af dem, som vid glädjens fest starkare än annars känna tomheten inom och utom sig, hittas hängd i ett båtskjul eller på en vind; han har flytt in i dödens skugga från den andra »ohyggliga skuggan, som smyger från hus till hus, tröstlösheten.» Och när så nyåret kommer, utan att dock medföra någon ändring, utan att skänka annat ljus än det eldsvädeliknande återskenet af solen på skyarne, när snön faller hård och skarp som grus, då »strider man ej längre, då vegeaterar man, då förbrukar man allt, ända till de finaste, skälfvande nervtrådarna, men man vet icke huru ringa lifsmån man haft, förrän den yttre naturen åter ger en något att lefva af.»

Efter denna skildring kommer, i stora drag med klara färger en målning af solens återkomst, naturens uppvaknande, fiskeritidens brokiga lif och spekulationsyra, sommarlifvets skönhet med himlens strålande färgprakt, blomsterhvimlet, fiskstimmen och sjöfogelskarorna, ett snabbt öfvergående men rikt pulserande naturlif. Under färder inåt Varanger och Tanen blir dessutom tillfälle att skildra det mångskiftande folklif, som sommaren också framkallar i dessa bygder, der alla verdens nationer ha representanter bland turisterna, der ryssar, finnar och lappar ge hvardera sin insats af typisk egendomlighet, religion och folkseder; derj allt utmärkes af en

sjudande fart, genom hvilken man håller sig skadelös för det långa tvånget; der religionen liksom kärleken, förvärfsbegäret liksom hatet, alla ega samma snabba intensitet hos de genom nöd, okunnighet och förtryck förmörkade själarne, som midnattsljuset eger, då det bryter fram mellan de tio månaders långa vintermörkren. Genom Magdalene Thoresen lär man sig ej blott känna detta egendomliga folklif, som förut haft många skildrare, utan man lär sig också att förstå och därför i viss mån älska det.

När Magdalene Thoresen hinner sluta det arbete, hon med nu föreliggande bok och sina *Billeder fra Vestkysten af Norge* börjat, genom att skriva färdig en skildring af den mellanliggande kuststräckan, hvartill hon i sommar i Nordlanden gjort förstudier, då har hon riktat sitt lands litteratur med ett verk af stor betydighet. Hon har icke blott ökat dess många värdefulla geografiska och etnografiska arbeten, utan hon har gifvit ett bidrag till *folkpsykologien*, som ingen efter henne skrivande skall kunna underlåta att göra sig bekant med. Huru intressanta än de sakförhållanden äro, hvilka hon berättar, huru storslagna naturskildringarne, så är dock framställningen af människornas yttre och inre öden under den hårda kampen för tillvaron på Norges kuster det som ger hennes skildringar det mest blifvande värdet, emedan de äro gjorda med på en gång realistens konkreta åskådlighet och trohet samt idealistens af medkänsla och hopp brinnande hjerta.

Ellen Key.

43. Historien om en näsduk.

Man hade afhandlat de sista tidningarnes nyheter, spanmålspriserna och förra veckans kommunalstämma, nu kom talet på vår riksdagsman. Herrarne smuttade på sina toddyar, och stämningen blef gemytligare. Samtalet förlorade sin torrhet och resonnemanget interfolierades af små historier.

»Första gången jag såg honom», sade kronofogden, »hade han ännu icke blifvit riksdagsman, men det var i görningen. Det var på en middag hos ryttmästaren, och Per var med, . . . hans ställning i kommunen — förstås. När vi hade kommit vid samma priffebord tillhopa. Han skötte sina kort bra, och på karlen fans ingenting att säga, annat än bondhögfärden, som sken igenom. Den sprättige notarien Ben hade kommit med vid samma bord och var tydligen generad, fast han ingenting skulle visa — förstås. Men rätt som vi sutto der, tog Per upp sin näsduk, långsamt och pertentligt. Sammanvikt var den, plattad och struken som en riktig kyrknäsduk, och han måste plocka upp den lag efter lag, som om det varit bladen i en förgyld fruntimmerspsalmbok, och för hvart tag krasade det så att det kunde höras rummet rundt. Näsduken stärkt!»

Kronofogden kastade sig tillbaka i stolen, och de andra instämde högljudt i hans diskreta, dämpade skratt.

»Det var på *den tiden*», anmärkte en af de öfriga, »nu behöfver ingen tro att 'herr Assarson' kommer med stärkta näsdukar».

Och så tog man sig en klunk öfver lag.

Det kunde vara godt att komma ur röken och spritångorna en stund. Jag gick ut i parken och började vanka fram och

åter i en af dess raka gångar. Jag tänkte på historien, och allt som jag tänkte fick den för mig en annan betydelse, ty jag kände mannen och hans hem. Då barnen ännu voro små, hade jag ofta varit der; vi voro jemnåriga, de och jag. Men under hela den tid jag varit från orten, hade jag icke hört talas om Per Assarson, endast ibland sett hans namn i någon tidning. Nu vaknade minnena.

Men det var icke *hans* lif jag tänkte på, utan ett annat, som ingen talade om: hans hustrus.

Hon syntes aldrig ute, umgicks ej, och man kom öfver hufvud taget sällan ihåg att hon fans till. Den stärkta näsduken påminde mig om henne.

Hon var af gammal bondeslägt och uppfostrad på gammaldags vis. Med henne hade Per vid 23 års ålder gift sig till förmögenhet, och hon var några år äldre än han, hvilket ofta är fallet bland allmogen. Per blef hennes gud, men hon tillbad honom i tysthet, och hennes dyrkan var arbete, — frivilligt, träget arbete. Jag har sällan träffat någon så ordknapp som hon, men hon var aldrig ovänlig, syntes endast så upptagen af hvad hon hade för händer. Jag tror icke att hon hade en tanke för annat än hushållet och sin man.

Hon var mer än hans tjensteande; hon tycktes vara hans förkroppsligade vilja. Ett ord af honom verkade afgörande som en befallning. Men det fans icke skymt af kryperi i hennes sätt. Det var icke undergifvenhet, icke offervillighet, ingenting af dessa fraser, som finnas till för de förfinade klasserna. Detta har intet motstycke utan hos halfutvecklade naturmänniskor, och språket eger icke något ord derför. Det är en egendomlighet som man får se hos mer än en bondhustru, och som här endast uppträdde mer utpräglad. Alla hennes naturliga instinkter och själsförmögenheter voro vända åt ett håll: att vara nyttig. Och medelpunkten för allt var mannen, — »far», som hon kallade honom. Hela huset blef

genompyrdd af denna uppfattning, den meddelade sig åt barnen, den smittade tienstfolket.

Han talade sällan med henne om sina planer för framtiden, men hvad som skulle göras i dag och i morgon hade han fullkomlig reda på. Och han glömde aldrig något. Det kunde icke hända att han kom in för att kläda sig för någon stämman, sammanträde eller bjudning, utan att kläderna lågo borstade och allting tillreds.

Hon syntes aldrig gripa in i hans handlingar, och dock är det oberäkneligt hvilket inflytande denna ordkarga qvinna, sig sjelf ovetande, haft öfver hans lif och utveckling, blott genom att fullgöra hvad hon ansåg som sin pligt. Detta odisputerade öfverherrsskap, denna lugna ro, denna vana att se allt gå som ett urverk, hade tryckt sin prägel på mannen. Just dessa omgifningar hade danat honom till den karaktär han var.

Det fans i hans uppträdande en trygg tillförsigt, som vuxit upp ur känslan af att i hemmet vara absolut oantastlig. Hans lugn i alla yttre stridigheter var fotadt på medvetandet att i hemmet vara frikallad från slitningar och söndring. Redan i tanken på det måste ligga en hvila. För honom kunde det aldrig vara tal om att bli nervös.

De moderna teorierna skulle kanske haft svårt att erkänna detta för ett äktenskap i högre mening, men säkert är, att detta förhållande — så fritt från pjoller och romatik — var kärnsundet, och att det gaf denne man en frihet och en styrka i hans rörelser, som det under inga andra omständigheter skulle varit en möjlighet. Det var som att se sig sjelf fördubblad. Ty hon förstod honom alltid när det var fråga om att utföra hans vilja; en hemlig instinkt tycktes ersätta hvad som brast i intelligens. Och hos henne var det aldrig fråga om *hvarför*. Per ville »ha't så», det var nog.

Då han låg vid riksdagen, gick hon öfver hemmanet, vaken som en gårdvar. Han behöfde aldrig hysa skynten af ett tvifvel om, huruvida någon af hans befallningar blef åtydd eller ej.

Så hade hon arbetat och slitit år efter år. Det låg ett långt samlif bakom dem. Hade de tillhört en annan klass, skulle det blifvit silfverbröllop, skålar och hurrarop. Det behöfdes ej här; för hvem skulle komedien varit? Nej, det gick som det gått, — lika godt om åren voro tjugu eller fler.

Hon är gammal och böjd, liknöjd om sitt yttre, men seg i arbetet. Han är bibehållen, och en man i sina bästa år. Ingen som ser dem tillhopa skulle tro dem vara man och hustru.

Hon är endast qvinnan af folket, med duk på hufvudet och simpla vanor. Han är icke längre bonden, han är den framstående riksdagsmannen, herr Assarson; men mellan dessa två fins ett band lika starkt som om det knutits af poetiskt uppdrifna känslor, ty fast de aldrig reflekterat deröfver, veta de båda att de icke kunna undvara hvarandra. Ett förhållande så enkelt som deras rymmer inga tvifvel, inga farhågor.

För länge sen har mor Bolla lärt sig hvad som erfordras för en gentlemans drägt; men för mig låg det någonting rörande i sjelfva hennes enfald att stärka näsduken åt Per. För *honom* kunde ingenting bli godt nog! Det hade varit grundtanken. Och denna bagatell, som de skrattat så godt åt, väckte hos mig nästan vörndnad. Den talade om en af dessa glömda existenser, hvars lifgärning ofta bär så rika skördar, men som aldrig förevigas af en braskande minnesruna.

Ernst Ahlgren.

44. För dagen.

— **Inom Fredrika Bremer-Förbundet** börjar systemet för *hemstudier* att tagas mer och mer i anspråk. *Arbets- och platsanskaffning* har fortgått med relativt god framgång, och planen till *sjukfallsförsäkring* ligger färdig till antagande vid nästa styrelsesammanträde. Beslut har fattats om utgifvande af en *Förbundsskrift* från och med 1885. *Se vidare omslag och anmälan.*

— I nya Lagberedningens nyligen framlagda förslag till ändring af lagen om förliknings-mål eller, enligt ordalydelsen, »om skiljemän och verkställighet af skiljedom» förekommer äfven följande för oss betydelsefulla punkt:

»*Skiljemannauppdrag må lemnas qvinna lika väl som man.*»

— **Flickskoleundervisningen.** K. Maj:t har den 6 innevarande månad uppdragit åt en komité att undersöka, huru undervisningen i de enskilda högre skolorna för qvinlig ungdom för närvarande bedrifves och hvilka resultat af den samma hittills vunnits, samt afgifva det utlåtande, hvartill en sådan undersökning må föranleda, och har förordnat:

till ordförande i denna komité professorn vid universitetet i Upsala *E. Löfstedt* och

till ledamöter: friherrinnan *Karin Sophie Adlersparre*, född *Leijonhufvud*; lärarinnan och biträdande föreståndarinnan vid högre lärarinneseminariet *Hilda Vilhelmina Josefina Casselli*; föreståndaren för nya elementarläroverket för flickor i Göteborg *J. E. C. Cederschiöld*, lektorn vid allmänna läroverket i Karlskrona *A. N. Hammar* och praktiserande läkaren i Stockholm *P. S. Lovén*.

— Till medlem af den norska komitén för revision af lagen om folkskoleundervisningen har bl. a. fru *H. Rossing* blifvit förordnad.